

A gegelúd (*Anser neglectus* Sushk.) Magyarországon.*)

Irta : SCHENK JAKAB.

3 színes táblával és 1 térképpel.

A gegelúd mint hirtelen felragyogó új csillag jelent meg a magyar ornisz egén. De miként az ilyen új csillagok rövid idejű ragyogás után kialusznak, épp oly rohamosan csökkent a Magyarországon telelő gegeludak állománya, úgyhogy ez az egykor tömegesen előforduló téli vendégünk ismét ritka madaraink egyikévé vált. Az 1907-től 1911-ig tartó években a gegelúd a Hortobágy pusztán, az északi vadludak e nagyszerű gyűlőhelyén szinte hihetetlenül nagy számban mutatkozott. DR. MADARÁSZ (21) szerint 1908 novemberében 10 nap alatt 70 példány lövetett és dr. TARJÁN (49) 1911 novemberében azt észlelte, hogy az elejtett vadludak 50%-a gegelúd volt. De már régebben is nagy számban kellett előfordulnia, mert KEGLEVICH gróf már 1904-ben tudatja CHERNEL-lel, hogy ezt a ludat a hortobágyi vadászok jól ismerik és jellegzetes hangjáról „gege-lúdnak” nevezték el. (5).

Akkoriban ott e lúd ezreinek kellett lenniök, mert hiszen abban az időben sok százezer vadlúd szokta a Hortobágyot benépesíteni. Az említett adatok megbízható és kellő ismeretekkel bíró ornithologusoktól származnak, nem fér tehát hozzájuk kétség. A gegelúdnak ez a tömeges megjelenése annyiban alkot rejtélyt a kutatók számára, amennyiben sem fészkelő-, sem átvonulási területei nincsenek kiderítve.

Különösen izgató az a probléma, hogyan lehetséges az, hogy ez a hazánkban sok ezer példányban megjelenő madárfaj a valószínűleg északkeletre fekvő fészkelőhelyeiről észrevétlenül érkezhettek hozzánk, noha Lengyel- és Oroszország éppen nem tekinthető madártanilag ki nem kutatott területnek és hozzá SZUSKIN (7) ezt a fajt munkatársával egyenesen kerestette is! Mikép lehetséges, hogy a faj állománya 2 évtized alatt mondhatni katasztrófálisan megcsappant, úgyhogy a régebbi ezrek helyett ma már csak egyes példányok mutatkoznak? TARJÁN dr. úgy véli, hogy a gegelúd megváltoztatta régi vonulási útjait (49) s ez az oka annak, hogy a Hortobágyon ennyire megfogyott. Valóban megállapítható, hogy a gegelúd azóta nyugaton is előfordult (3 példány Németországban, 1 drb. Dániában,

*) Németnyelvű eredetije a „Festschrift für Ernst Hartert” című kiadványban, Journal f. Ornith. 1929-ben jelent meg.

1 drb. pedig Hollandiában), de ebből a gyér számból nem lehet az átvonulási területnek nyugatra történt eltolódására következtetni, mert hiszen mi ez az egy évtized alatt kézrekerült 5 példány a hajdani, egyetlen egy idény alatt észlelt ezrekhez képest! A viszonyok jellemzésére az alábbiakban összesítem az eddig ismert adatokat a fészkelési és átvonulási területekről, továbbá a téli szállásokról. Külön ismertetem a magyar előfordulásokat, hogy a kettőnek a szembeállítására révén minél kirívóbb legyen az ellentét a tömeges magyarországi telelés és az idevezető átvonulási területek gyér látogatottsága között.

Egyetlen biztos fészkelési hely *N o v a j a Z e m l j a* északi szigetének a Matocska csatorna menti része, ahol *KORÉN* 1902 nyarán gyűjtötte ezt a lúdfajt. Két innenvaló példányt az oslói múzeum őriz (34). 1908-ban *NOSSLOW* is gyűjtött itt egy példányt (34). *TREVOR BATTYE* egy megjegyzése alapján arra lehet következtetni, hogy *K o l g u j e v* szigetén is fészkel (34), biztos nyári példány azonban innen még sincsen.

A téli szállások óriási területen oszlanak meg. Keleten a legszélső hely *I n d i a A s s a m* tartománya, ahol *STUART BAKER* szerint (3) eddig összesen három példány került kézre Dibrugarh-ban. A következő téli szállás *SZARUDNY* szerint (11) a perzsa-afgán határon fekvő *S z e i s z t a n* terület, végül az alább következő összeállítás szerint a *H o r t o b á g y*.

Az indiai téli szállás, valamint a szibériai előfordulások alapján még arra lehetne következtetni, hogy ez a lúdfaj az ázsiai sarki tájakon, a Taymir félszigeten és újszibériai szigeteken is fészkel.

Az átvonulási területekre vonatkozó ismereteink még nagyon hézagosak. Különösen áll ez azokra, amelyek a novaja-zemljai fészkelő területről a hortobágyi téli szállásba vezetnének. Novaja-Zemlja-tól az Ufa kormányzóságig tehát a 73. é. sz-től az 54-ik fokig egyetlen egy előfordulási adat sincsen.

A legkeletibb pontnál kezdve a következő helyeken figyelték meg a gegludat, mint átvonulót.

Jenisszei terület ; *OATES* rövid közlése szerint *SEEBOHM* ezen a területen elejtett egy gegludat (*GROTE* 9, p. 183).

Orosz Altai; *HESSE E.* szerint májusban lövetett egy ♀ a Telezki-tavon, *JOHANSEN* (13) szerint az egyetlen innen ismeretes példány. *STRESEMANN* szerint (29. a) ez a példány a berlini múzeumba került, de inkább vetési lúdnak minősíthető.

Orosz Turkesztán, Tian-San nyugati vidéke ; *MENZBIER* szerint (22) igen ritka.

Orosz Turkesztán, Taskend vidék ; ez olyan terület, amelyen nagyobb mennyiségben észlelték ; *SZARUDNY* szerint régebben elég gyakori volt, mint átvonuló (*GROTE* 11). 1906 november havában több nagy csapatot észlelt a Syr-Darja jobb partján. 1907 októberében két 50-es

csapatot figyelt meg és december végéig 5 darabot ejtettek el. 1908 február havában lövetett 1 drb, októberben szintén. 1909 október havában 4 drb a taskendi piacon. 1909 december havában szintén lövetett egy példány (GROTE 11). SZARUDNY szerint mint áttelelő ezen a vidéken ritka, ellenben másoktól kapott értesítések szerint főleg az őszi vonuláson gyakori a Tedsend és Murgab folyók mellett, amelyek mentén eljut a Szeisztan-ban levő téli szállásba. 1918 óta azonban ezen a területen is nagyon meg-ritkult (STEINBACHER 32).

Tovább haladva nyugat felé újból olyan területet találunk, ahol legalább is régebben gyakrabban mutatkozott. Ez a terület az Ufa kormányzóság, ahol SZUSKIN fölfedezte ezt a lúdfajt. Itt 1891 október 4 és 16 között tömérdek gegeludat figyelt meg. Olyan csapatokban vonult akkorigban dél-délnyugat felé, hogy szinte elsötétítették a napot (GROTE 10). Itt lövettek az első példányok, — október 4 és 16 között 9 darab (10, 36, 37). SZUSKIN szerint (37/a) itt később is előfordult és a szomszédos Szamara kormányzóságban is észleltek egy-két példányt.

Ebben a szamarai kormányzóságban KARAMZIN szerint 1903 szeptember 20-án két eleven példány került kézre s két példány van a szamarai múzeumban is (GROTE 10). Ugylátszik, hogy ezen a területen is még gyakrabban szokott mutatkozni.

Penza kormányzóságából ARTOBOLEWSKY régebben kimutatta (GROTE 10), de később állítását visszavonta és a kérdéses példányt Anser carneirostris-nek minősítette (2).

Tovább nyugat felé SZUSKIN szerint előfordult Charkov kormányzóságban Zmiew mellett, ahol két példányt észleltek átvonulóban.

GROTE szerint (10) előfordult még a Rjazan és Moszkva kormányzóságban, Poltava-ban pedig 1927 őszen 11 darabból álló csapatot figyeltek meg s ebből egyet lelőttek. Ukrainában ritka átvonuló.

Európa területén Oroszországon és Magyarországon kívül még a következő helyeken észlelték. REISER szerint (27) 1899 december havában lövetett a Szkutari-tónál, KOLOMBATOVIČ szerint (15) 1904 január 27-én a dalmáciai Trilj mellett ejtettek el egy példányt. Egyébként a Balkánról még KLEIN (14) jelzi Bulgáriából, mint ritka átvonulót. Olaszországban is kézrekerült egy példány 1909-ben az apuliai tartományban fekvő Manfredoniában (Arrigoni 1).

Európa nyugati területén SCHIÖLER (31) találta az első példányt 1920 október 12-én Ballum mellett Schleswig nyugati partvidékén. Németországban STRESEMANN három példányt sorol föl (33, 34, 35); az első 1922 március 2-án lövetett Potsdam mellett, a másik 1929 október 9-én Kremmen mellett, az előbbi hely közelében, a harmadik pedig 1929 november 21-én Tamsel mellett, Küstrin város közelében. Eddigéle a legnyugatibb előfordulási helye a hollandiai Lemmer, Frieslandban, ahol

1930 február 27-én 7 darabból álló lúdcapatból 5 darabot lőttek s ezek közül az egyik gegelúdnak bizonyult (van den BRINK 4).

Állítsuk már most ezekkel szembe a magyarországi előfordulásokat.

Az első gegeludat CSÖRGEY TITUS fedezte fel 1899 december 6-án, a midőn hárman — CSÖRGEY, LINDER és magam — a vadkereskedésben egy eddig ismeretlen pirosesőrű és piros lábú lúdfajt találtunk. CSÖRGEY, aki akkor a PETÉNYI-hagyatékna éppen a ludakra vonatkozó részén dolgozott, rögtön felismerte, hogy egy még le nem írt lúdfajtáról van szó,

14. ábra. — Fig. 14.

de az akkor még fiatal Madártani Intézetnek nem volt meg a kellő irodalmi felszerelése, így a „The Ibis” sem, úgyhogy a lelet egyelőre nem volt közölhető. Időközben LINDER ama nemes szándékból, hogy a M. Nemzeti Múzeumnak is jusson ebből az új vadlúdfajból, ennek létéről DR. MADARÁSZT

is értesítette, aki azután azt SZUSKIN leírása alapján mint Anser neglectus ismerte fel és vezette be a magyar orniszba. A gegelúd hazánkban való tulajdonképeni felfedeztetésének eme ismertetése után alábbiakban adom Magyarországon való előfordulásának teljes irodalmi anyagát.

1899 december 6, a vadkereskedőnél vetési lúdak között, 4 drb állítólag Karcagról, tehát a Hortobágy déli határáról valók; 2 példány a m. kir. Madártani Intézet gyűjteményében.

1899 december végén, ismét néhány, ismeretlen helyről, LINDER (18).

1899 december 31, 1 példány, állítólag Pancsováról, LINDER (18). Ez a példány került a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe, DR. MADARÁSZ (19).

1900 december 24, Fülöpszállás; állítólag ez a példány is a Nemzeti Múzeumban van, DR. MADARÁSZ (20).

1900 november 21, Dunaföldvár; a M. Nemzeti Múzeumban, DR. MADARÁSZ (20).

1904 március 30—31, Hortobágy; két példány CHERNEL ISTVÁNNAK jelenleg a Madártani Intézetben levő gyűjteményében; CHERNEL tudósítója, KEGLEVICH MIKLÓS gróf szerint a Hortobágyon lévő sok ezer lúd között kisebb számban ez a faj is előfordul (CHERNEL 5).

1907 tavaszán, Hortobágy; „Anser fabalis neglectus éppen nem ritka“. „A lilikek tömegei között mindig akadtak egyes csapatai.“ DR. NAGY JENŐ (23). A Madártani Intézetbe még 1907 április 8-dikáról keltezett gyomortartalmat küldött. Ez volna az eddig ismert legkésőbbi tavaszi példány.

1908 november 6—15, Hortobágy; e 10 napon mintegy 70 példány lövetett; VOJNICH OSZKÁR szerint a gegelúd a Hortobágyon főképp őszi vonulásán szokott nagy számban megjelenni; DR. MADARÁSZ (21). A Madártani Intézetben 1908 november 7-éről keltezett 5 gyomortartalom van a MADARÁSZ vezetése alatt állott Hazai Zool. Laboratoriumból.

1908 december, Sikló, Arad m.; egy szárnyazott példány fogságban tartva, DR. FÉNYES (8).

1908 november, Szabadszállás, 20-ról keltezve egy gyomortartalom a Madártani Intézetben.

1909 február 26, Futtakról egy gyomortartalom a Madártani Intézetben.

1909 március, Hortobágy; nagy mennyiségben elejtve és megvizsgálva. DR. MADARÁSZ (21). Az ekkor elejtettek közül 7-nek a gyomortartalma jutott a Madártani Intézetbe.

1909 március, Pancsova. DR. MADARÁSZ (21).

1909 október 15, pancsovai rét; egy példány elejtve. DR. NAGY J. (24).

1909, Hortobágy, november 1, 3 drb gyomortartalom a Madártani Intézetben.

1911 november 8, 9, Hortobágy; néhány példány elejtve. SZOMJAS G. (39).

1911 november közepe, Hortobágy ; „leggyakoribb november közepén, amikor is néhány nap alatt a vadludak százait vizsgálhattam meg. Az elejtett ludak fele gegelúd volt. 1911 november 21-én az egy nap alatt elejtett 66 vadlúd közt több mint a fele volt gegelúd.“ DR. TARJÁN (49).

1913 január 13, Ostfiasszonyfa ; „egy példány lövetett, amely ge-ge-ge-hangjával vált ki a vetési ludak nagy tömegéből. Ez a szombathelyi múzeumban van.“ CHERNEL (6).

1916 október 8, Hortobágy ; kevés. SZOMJAS G. (42).

1917 szeptember 30, október 1, Hortobágy ; „25 A. albifrons finn-marchicus-on kívül 3 A. neglectus lövetett.“ SZOMJAS G. (41).

1918 február 24, Kisfástanya ; egy példány. Tudatja SZOMJAS G. (29).

1918 október 8, Hortobágy ; kevés. SZOMJAS G. (42).

1920 őszén, Hortobágy ; nagyon kevés. Ifj. SZOMJAS G. (43).

1920 december 9—10, Hortobágy ; a gegelúd az itteni vadlúdállomány $\frac{1}{3}$ -része. DR. NAGY J. (25).

1921 március 4—6, Hortobágy ; csak kevés gegelúd. SZOMJAS LÁSZLÓ (44).

1921 november, Hortobágy ; csekélyebb számban, mint tavaly. DR. TARJÁN (48).

1921 őszén, Hortobágy ; még meglehetősen számban, de azóta csak 1—2 példány lövetett és ritkán észlelhető, noha az észlelő mind ősszel, mind tavasszal különös figyelemben részesítette. DR. TARJÁN (49).

1922 óta, Hortobágy ; a gegeludak már csak 2%-át adják az itteni vadlúdállománynak. DR. TARJÁN (49).

1923, Hortobágy, március 4; a nemeskéri KISS GÉZA által elejtett madár a Madártani Intézetben van.

1924 január 16, Fertőrákos ; 1 darab elejtetett ; BREUER (50).

1925 január 1, Fertőszéplak ; 1 drb elejtetett ; BREUER (50).

1920—25-ben, Hortobágy ; SZOMJAS L. összesen 827 A. albifronst, 62 A. erythropust és 58 A. fabalist lőtt, de csak 3 A. neglectust (45).

1927 január havában a Hortobágyon elejtett példány a ROTSCCHILD-Múzeumba került Tringbe.

1927 október 1—5, Hortobágy ; 1 drb lövetett. SZOMJAS L. (46).

1927 november 3, Hortobágy ; 1 darabot lőtt SZOMJAS L., mely szintén Tringbe került.

1928 november 23—27, Hortobágy ; 2 drb lövetett. SZOMJAS L. (46).

1928 december 23, Hortobágy ; a SZOMJAS L. által elejtett példány a Madártani Intézetben.

1929, Hortobágy, november első harmadában 2 példány lövetett. ÖRY S. (26).

1929, Hortobágy, november 28-án lövetett egy darab. SZOMJAS L. (47).

1930, Hortobágy, március 22-én lövetett egy darab, mely a Madártani Intézetben van. SZOMJAS L. (47).

A szembeállításból nyilvánvaló, hogy Magyarország területén egymagában sokszorosán nagyobb gegelúd tömegek fordultak meg, illetőleg lettek kimutatva, mint a gegelúd egyébként óriási elterjedési területén.

A Hortobágy mellett csak egy rendszeresen látogatott átvonulási területről szólnak az adatok s ez T a s k e n d vidéke, ahol éppen úgy, mint a Hortobágyon az 1900-as években volt gyakoribb a gegelúd, amely azóta ott éppen úgy megritkult, mint a Hortobágyon. A két jelenség párhuzamossága csak annál rejtélyesebbé teszi a gegelúd későbbi katasztrófális megfogyását.

A hortobágyi tömeges előfordulás kidomborításához mindenesetre hozzájárult az a szerencsés körülmény is, hogy tán nincs a világon még olyan vadlúdvadászatra berendezett hely, mint a Hortobágy, de amennyiben ez a lúdfaj a Magyarországra vezető útján mégis nagyobb számban fordult volna elő, akkor legalább a külföldi, főleg lengyel és orosz múzeumokban több példánynak kellene lenni. Nem túloztam tehát, amikor azt mondtam, hogy valóságos rejtély, miképpen jutottak el észrevétlenül a hajdani gegelúdtömegek a Hortobágyra.

Ami a múzeumi példányok számát illeti, abból a szempontból a magyar múzeumok se dicsekedhetnek nagyobb példányszámmal, ami annál csodálatosabb, mert hiszen a gegelúd a fölfedezés évétől, 1899-től kb. 1911-ig terjedő időszakban bámulatosan nagy számban látogatta Magyarországot, úgyhogy akkor a világ minden múzeumát elláthattuk volna példányokkal. Hogyan történhetett mégis, hogy ennek az új és ritka fajnak még Magyarországon is csak nagyon kevés példánya található a nyilvános és magángyűjteményekben, érthetetlen és utólag nem is magyarázható. Nyilván azt hitték az emberek, hogy az ilyen, évről-évre ezrével előforduló fajból szükség esetén bármikor eleget ejthetnek el. Ez a feltevés azonban nem vált be.

Miután ugyanis a gegelúd önálló faji voltát HARTERT (Die Vögel d. paläarktischen Fauna p. 1286) még nem ismerte el teljes mértékben és azokból nagyobb összehasonlítási anyag vált szükségessé, azonnal kiderült, hogy még Magyarország sem rendelkezik megfelelő muzeális anyaggal és az jelenleg már be sem szerezhető. Az utóbbi években még a Hortobágyon, e klasszikus gegelúd-területen is csak 1—2 példány volt idényenként elejthető. HARTERT ugyan újabban már nem vitatja e lúd faji önállóságát, de annak elismerését a fészkelő területen végzett vizsgálatokra szeretné alapítani. A magyar példányok morfológiai és ethológiai bélyegei azonban elég alapul szolgálnak a vetési lúdtól való biztos megkülönböztetésre, úgyhogy a faj önállóságában nem lehet kételkednünk.

A magyarországi 11 példány (7 a Madártani Intézetben, 2 a Nemzeti Múzeumban, 2 Tringben) méretei a következő átlagokat adják: szárny 45.3 cm, csüd 7.4, csőr ívben 5.9, csőrkerület a tövön 9.2, csőrkerület

a köröm előtt 4·4 cm. Ugyanezek a méretek 10 vetési lúd átlagából: 43·3, 7·1, 5·6, 9·5, 4·8 cm.

E méretek azt bizonyítják, hogy a csörgyűrű és a láb rózsás színén kívül a csőr alakja is elégséges a 2 faj szétválasztására. A vetési lúd csőre mindig rövidebb, tövén és körme előtt magasabb, mint a gegeludé. SZUSKIN eredeti diagnózisa „rostro longiore et graciliore“, véleményem szerint feltétlenül biztosítja e 2 faj meghatározását, éppúgy, miként a szibériai mogyorószajkó csőralkata alapján még fosszilis állapotában is mindenkor biztosan megkülönböztethető vastagesőrű európai rokonától. A III. tábla a gegelud két csőrformáját ábrázolja. Az egyik erőteljesebb, a másik karcsúbb. E rajzokat CSÖRGEY TITUS készítette az első két magyarországi példányról, közvetlenül megszerzetésük után. A gegelud csőre szembe-ötölőleg finomabb, kevésbé buja növényzet lelegelésére berendezett olló, szemben a vetési lúdéval. Átvonulása közben és téli szállásán — tehát az év jóval nagyobb részén — a gegelúdnak is megfelelné a vetési lúdéval azonos csőralkat, azonban a fészkelési időszak lényegesen fontosabb periódusában mégis ennek a finomabb ollóalaknak kellett kifejlődnie.

Amíg a gegelud fészkelési területe és ottani táplálkozási körülményei ismeretlenek, a fenti fejtegetések is csak feltevéseként értékelhetők — de az, hogy a gegelud csőre hosszabb és karcsúbb, azt semmiféle feltevés el nem homályosíthatja.

A két faj biztos megkülönböztetésére szolgáló egyéb morphologiai bélyeg, sajnos, nincs még. Különösen feltűnő az oszteológiai vizsgálatok hiánya. SZALAY (38) csak szubspecifikus különbségeket állapíthatott meg a vetési- és gegelud mellsont- és válszerkezetén, LAMBRECHT pedig a mérki diluviális üledékekből származó csontmaradványokon azt sem véli megállapíthatónak, vajjon azok a n y á r i- vagy a gegelúdtól erednek-e? (16). Sokkal későbbi levélbeli közlésében (17) egy bár elégtelen oszteológiai anyag alapján feltehetőnek tartja, hogy a mell-vállöv csontjai a vetési lúdnál sokkal pneumatikusabbak, mint a gegelúdnál, úgyhogy a vetési lúdnak logice jobb repülőnek kell lennie, mint a gegelúdnak. A vadászok azonban nem erősítik meg ezt a feltevést, amennyiben a két faj repülésében nem látnak különbséget.

E vizsgálatoknak csak akkor lesz kellő eredményük, ha elégséges oszteológiai anyagunk lesz, miért is kötelességünknek tartjuk ily anyagnak lehető sürgős beszerzését.

Egyéb különbségek közül a láb és csörgyűrű piros színe mellett a fej és nyak sötétebb színezete is kiemelendő. Kivált a fej látszik egyes példányokon csaknem füstösen futtatva. A II. színes táblán (a baloldali madáron) ilyen szélsőségesen sötét színezetű példány van bemutatva, míg a másik példányon az eddig ismert legvilágosabb fejtollazat látható. Mindkét példány valóságos óriása a fajának. Méretei szerint a gegelud

átlag valamivel nagyobb, mint a vetési. Gyakran, de nem mindig, a karmok színe is eltérő, kivált a hátsó ujjé, amelynek karma gyakran tiszta fehér; ezenkívül a külső ujj karma is tövén kezdődőleg többnyire feléig fehéres. A vetési lúd karmai általában sötétebbek és csak ritkán mutatnak karmaikon fehéres nyomokat.

A két faj életmódjában még a legfigyelmesebb észlelők sem tudtak különbséget felfedezni, csupán a hangjuk eltérő, úgyhogy a gegelúdnak, mint már említém, vadászaink speciális magyar népies nevet adtak. A fogságban tartottak viselkedésében és életmódjában sem lehetett eddig eltérést találni, noha a budapesti állatkertben már régóta él két, ismeretlen származású példány.

A gegelúdról a magyar észlelések és vizsgálatok eredménye abban összegezhető, hogy az *A. neglectus* a vetési lúdnak ugyan közeli rokona, tőle azonban mindenkor biztosan megkülönböztethető, tehát önálló faj. Legfőbb megkülönböztető jegyei: karcsúbb csőralkat, a csörgyűrű és láb rózsaszínű vagy violáspiros színezete, sötétebb fej-és nyakszínezet, eltérő hang, nagyobb termet.

A faji önállóság kérdése azonban csak egy része a gegelúd rejtélyének. Hogy vajjon e faj állománya valóban oly katasztrófális mértékben csökkent-e, mint azt a magyarországi észleletek mutatják és mi lehet ennek az oka a javarészt még ismeretlen és nehezen hozzáférhető fészkelőterületeken, vagy pedig jelenleg más, ornitológusok által nem ellenőrzött területek szolgálnak-e téli szállásául, azzal ma éppen olyan kevésbé vagyunk tisztában, mint ezelőtt s ezért, sajnos, ismét csak az oly sokszor idézett jövőbeli észleletekre és vizsgálatokra kell várnunk.

Eddig tartott a német nyelven kiadott cikkem, amelyet most még ki kell egészítenem egy új magyarországi lúdra vonatkozó adatokkal.

A gegelúddal kapcsolatosan ráterelődött a figyelem a még szintén csak kevésbé ismert Buturlin-lúdra (*Anser carneirostris* BUT.). Sajnos az eredeti leírás nem áll rendelkezésre és így csak azon indulhatok el, amit HARTERT (12 p. 1286, 87) mond BUTURLIN 1901 évi leírása alapján erről a fajról. Eszerint ennek a még alig ismert és még kevésbé elismert lúdfajnak a csörgyűrűje piros, ellenben a lába sárga, vagy narancssárga. Méretek ismeretlenek. A faj hazája szintén Novaja Zemlja szigete.

Az irodalomban erről a lúdról csak kevés adatunk van.

Vajjon a HEUGLIN által (12/a p. 121) leírt és szintén Novaja Zemlja szigetén gyűjtött vadludak között voltak-e ehhez a fajhoz tartozók, azt ma már nem lehet eldönteni. A csőr és csüd méretei 6·6 és 7·7 cm, inkább nagyobb lúdra vallanak, viszont a szárnyméret 19·2 cm, bizonyára tévedésen alapul. Minthogy leírása szerint a csörgyűrű piros, vagy narancssárga, a láb pedig narancssárga, azért arra lehet következtetni, hogy a vetési lúd mellett a Buturlin-lúdból is voltak példányai. Piros csörgyűrűs,

de sárgalábú ludat lőtték 1903 február 17-én Hollandiában, Zeeland szigetén (van den BRINK 4) és ARTOBOLEWSKY (2) a penzai múzeumnak egy régebben neglectus-nak leírt lúdpéldányát utólag carneirostris-nak határozta meg.

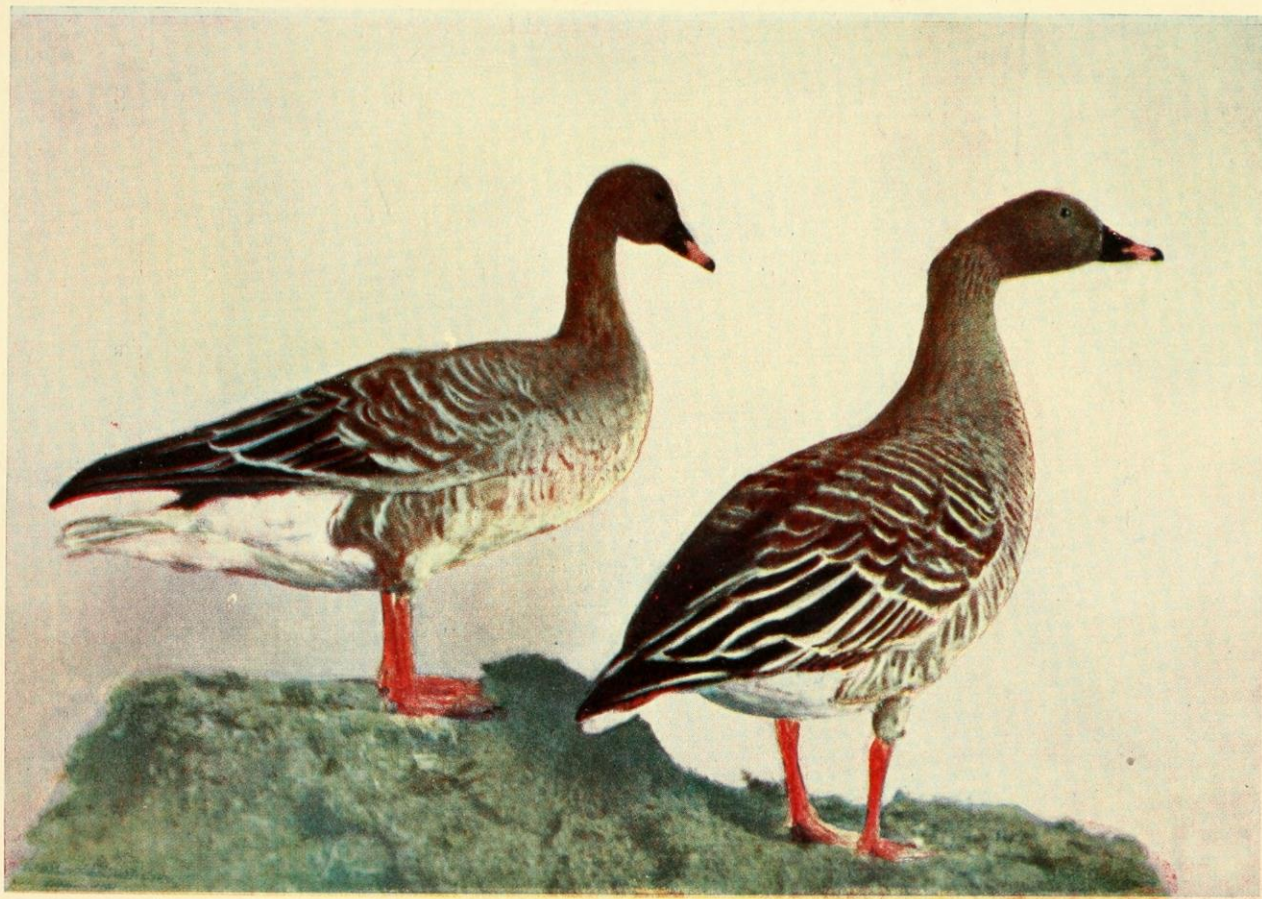
A Madártani Intézetben két példány van, amelyet ehhez a fajhoz lehet számítani. Az egyiknek csak a csőre és lába van meg. Ezt SZLÁVY KORNÉL lőtte 1923 október 31-én Homokszentlőrincen. A csörgyűrű sötétpiros, a láb világos narancsszínű. Méretek : csüd 6·4, csőr 5·2, csőrkerület a csőr tövén 7·7, a csőr köröm előtt 4. cm. A második példányt SCHENK HENRIK gyűjtötte 1928 okt. 20-án Bácsszenttamáson. Ennek méretei : szárny 42·5, csüd 7·2, csőr 6·6, csőrkerület a tónél 8·5, a csőr köröm előtt 4·1.

A méretek szerint ez a lúdfaj apróbb termetű, mint akár a vetési, akár a gegelúd. A csőrplasztika és a vörös csörgyűrű alapján tulajdonképpen apró termetű gegelúdnak lehetne minősíteni ezt a két példányt. Fokozza a hasonlóságot a fejtollazat sötét csokoládé színe. Egyébként a tollazat színében észrevehető eltérés nincsen. Az apróbb termeten kívül a láb sárga színe különbözteti meg a gegelúdtól. Megjegyzem, hogy mind a két példány csőr- és lábszíne frissen elejtett példányokon lett megállapítva, úgyhogy már eleve is ki kell küszöbölni azt a föltevést, hogy ezek a színek a száradás következtében megváltoztak volna. A két példány úgy a csörgyűrű, mint a láb jellegzetes színezetében, továbbá a csőrplasztikában és nagysági viszonyokban annyira egyezik, hogy föltétlenül egy és ugyanazon fajhoz tartozik. Kétségtelen, hogy nem vetési és nem gegeludak, így egyelőre csak a Buturlin-lúdhhoz (*Anser carneirostris* BUT.) sorolhatom őket. Ezzel Magyarország faunája új fajjal gyarapodott. Ha a későbbi kutatások eredményeként ezt a megállapítást esetleg vissza is kell vonni — mert hiszen a fajról eddig véglegesen megállapított diagnózis nincsen — annyit mégis meg kell tennünk, hogy megfigyelőink és vadászköreink figyelmét felhívjuk erre az új lúdfajra. Aki ilyen piros csőrű sárgalábú lúd birtokába jut, okvetlenül juttassa azt illetékes helyre megvizsgálás végett.

Irodalom — Litteratur.

1. ARRIGONI DEGLI ODDI, *Ornitologia Italiana* 1929. p. 493.
2. ARTOBOLEWSKY: *Neue Beiträge zu dem Verzeichnis und der Beschreibung der Vögel d. Pensäer Gouv. Zap. Kiewskago Obscs.* XXVII.
3. BAKER E. C. STUART. *Fauna of British India. Birds Vol. II.* 1921. p. 243.
4. BRINK H. F. VAN DEN. *Sushkin's rietgans. Anser neglectus Sushkin in Nederland. Organ der Club van Nederlandsche Vogelkundigen III.* p. 6—12; *The occurrence of Sushkin's Beangoose (Anser neglectus Sushkin) in the Netherlands. The Ibis* 1930 p. 555—559.
5. CHERNEL I. *Adatok Magyarország madárfaunájához. Aquila XIV.* 1907 p. 180.
6. — Dto XXIV. 1917 p. 16.
7. CSÖRGEY T. *A nagy lilik csőrjegye. Aquila XXXIV/V.* 1927/28. p. 313—315.
8. FÉNYES DEZSŐ. *A vöröslábú lúdról. Az Állatvilág.* 1908 p. 116.

9. GROTE H. Aus d. Ornith. Literatur Russlands. V. 1925. TUGARINOW A. und BUTURLIN S. Materialien über d. Vögel d. Jenisszei-Gouvernements, p. 183.
10. — Die Suschkingans (*Anser neglectus* Sushk.) in Russland. Ornith. Monatsberichte. 1930 p. 7—9.
11. — Zum Zuge der Suschkingans. Ornith. Monatsb. 1930 p. 174—176.
12. HARTERT. E. Die Vögel d. palaearktischen Fauna, p. 1286—87, 1920.
- 12a. HEUGLIN M. Th. Ornithologie von Novaja Semlja und der Waigatsch Insel. Journal f. Ornith. 1872 p. 121.
13. JOHANSEN H. Levélbeli közlése. Tomsk, 1929 ápr. 29.
14. KLEIN E. Zur Ornith. Bulgariens. Ornith. Monatsb. 1927. p. 105.
15. KOLOMBATOVIC GJ. Contribuzioni alla Fauna dei Vertebrata della Dalmazia. Glasnik XIX. 1907 p. 21 és Ornith. Jahrb. 1907 p. 108.
16. LAMBRECHT K. A borsodi Bükk fosszilis madarai. Aquila XIX. 1912 p. 270 etc.
17. — Levélbeli közlés. Budapest, 1929 ápr. 17.
18. LINDER K. Madárvonulási jelentés a Madártani Intézethez az 1899. évről. Kézirat.
19. MADARÁSZ GY. *Anser neglectus* Sushk. a magyar orniszban. Természetráji Füzetek. XXIII. 1900, p. 75.
20. — Magyarország Madarai. Budapest, 1899—1903, p. 580.
21. — Adatok a vadludak természetrajzához. Annales Mus. Nat. Hung. VII. 1909, p. 302.
22. MENZBIER M. Districts Zoologiques du Tourkestan. 1914.
23. NAGY JENŐ. Vadlúdjárás a Hortobágyon. Aquila XIV. 1907, p. 332.
24. — A pancsovai Nagyrét madárvilága. Aquila, XXVIII. 1921, p. 58.
25. — A Hortobágy madárvilága. Aquila, XXX/XXXI. 1923/24, p. 286.
26. ÖRY SÁNDOR. Vékonycsőrű lúd a Hortobágyon. Kócsag, 1929, p. 164.
27. REISER O. Levélbeli közlés. Journal f. Ornith. 1900, p. 273.
28. SCHALOW H. Einige Bemerkungen zur Vogelfauna von Nowaja Semlja. Journal f. Ornith. 1917, Bd. 2. p. 219, 220.
29. SCHENK J. Madárvonulási adatok Magyarországból. Aquila, XXVI. 1919, p. 72.
- 29/a. — Die Suschkingans *Anser neglectus* in Ungarn. Journal f. Ornith. 1929. Bd 2. p. 282—291.
30. — Die Durchzugsgebiete der ungarischen Suschkingänse. Ornith. Monatsb. 1930, p. 172—174.
31. SCHIÖLER E. LEHN. Sushkin Gaas *Anser neglectus* Sushk. truppen i Danmark. Dansk Ornith. Forenings Tidsskrift. 1921, p. 37—46.
32. STEINBACHER FR. N. A. Sarudny und seine letzten Arbeiten. Journal f. Ornith. 1926, p. 494.
33. STRESEMANN E. Eine für Deutschland neue Gans *Anser neglectus* Sushkin. Ornith. Monatsb. 1922, p. 107—109.
34. — Abermals eine Suschkingans bei Berlin erlegt. Ornith. Monatsb. XXXVII. 1929, p. 25
35. — Wiederum eine Suschkingans (*Anser neglectus*) in Deutschland erlegt. Ornith. Monatsb. 1930, p. 9, 10.
36. SUSHKIN P. Első levélbeli híradás az Angol Madártani Egyesület 1895 október havi gyűlésén. Bul. of Brit. Ornith. Club Vol. V. 1895—96, p. VI.
37. — On the new Palaeartic Goose *Anser neglectus*. The Ibis. 1897, p. 5.
- 37/a — Levélbeli közlés 1928 febr. 15-ről.
38. SZALAY, L. ELEMÉR. Az *Anser fabalis* és *neglectus* mellestovázának comp. osteológiája. Aquila IX. 1902, p. 12 etc.
39. SZOMJAS, GUSZT. sen. *Buteo ferox* a Hortobágyon és egyéb megfigyelések. Aquila XVIII. 1911, p. 392.
40. — Levelek a Hortobágyról. Aquila XXIII. 1916, p. 345, 544.
41. — Madártani jegyzetek a Hortobágyról az 1916 és 1917 évekből. Aquila XXIV. 1917, p. 288.

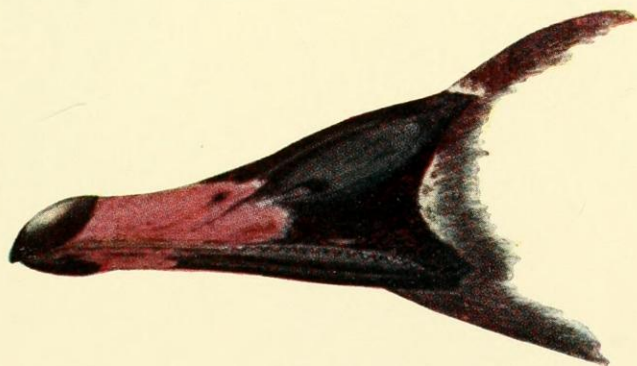
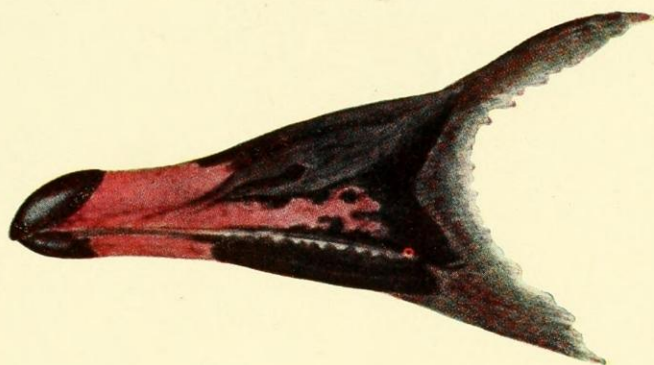

Pho.o.

Gegelud. *Anser neglectus* SUSHK. Suschkingans.

♂ Hortobágy, 1928. XII. 23. L. de SZOMJAS.

♂ Hortobágy, 1923. III. 4. G. de KISS ad Nemeskér.

Gegelud. *Anser neglectus* SUSHK. Suschkingans.
Hortobágy, 1899. XII. 6.

Csőralakok: felső zömökebb, alsó karcsubb.
Schnabelformen: obere gedrungere, untere schlankere.

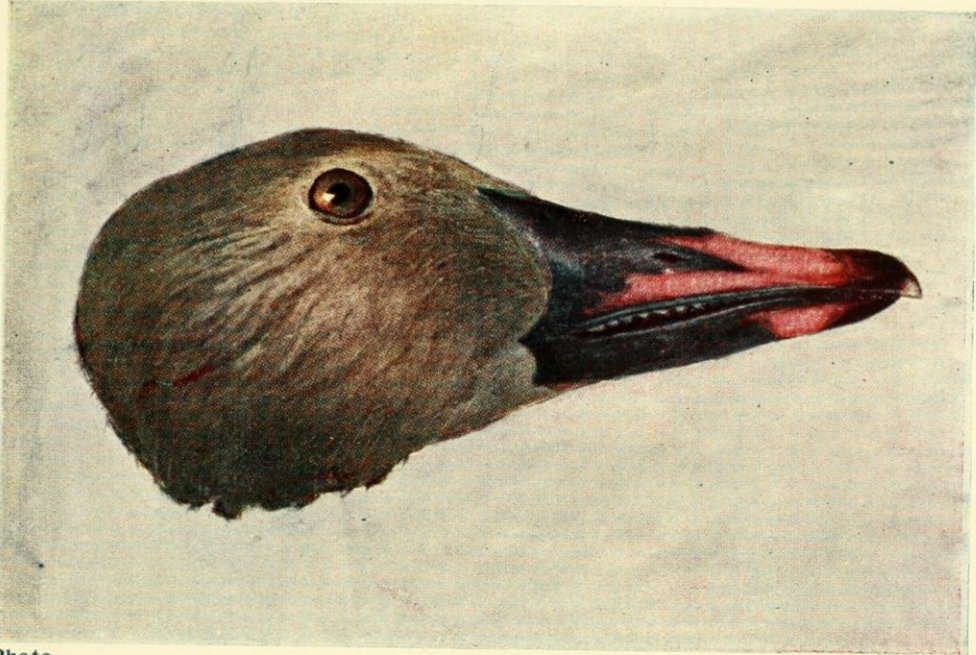

Photo.

Buturlinlud. *Anser carneirostris* BUT. Buturlingans.
Homokszentlőrinc, 1923. X. 31. — Dr. CORNEL de SZLÁVY od PIROS.

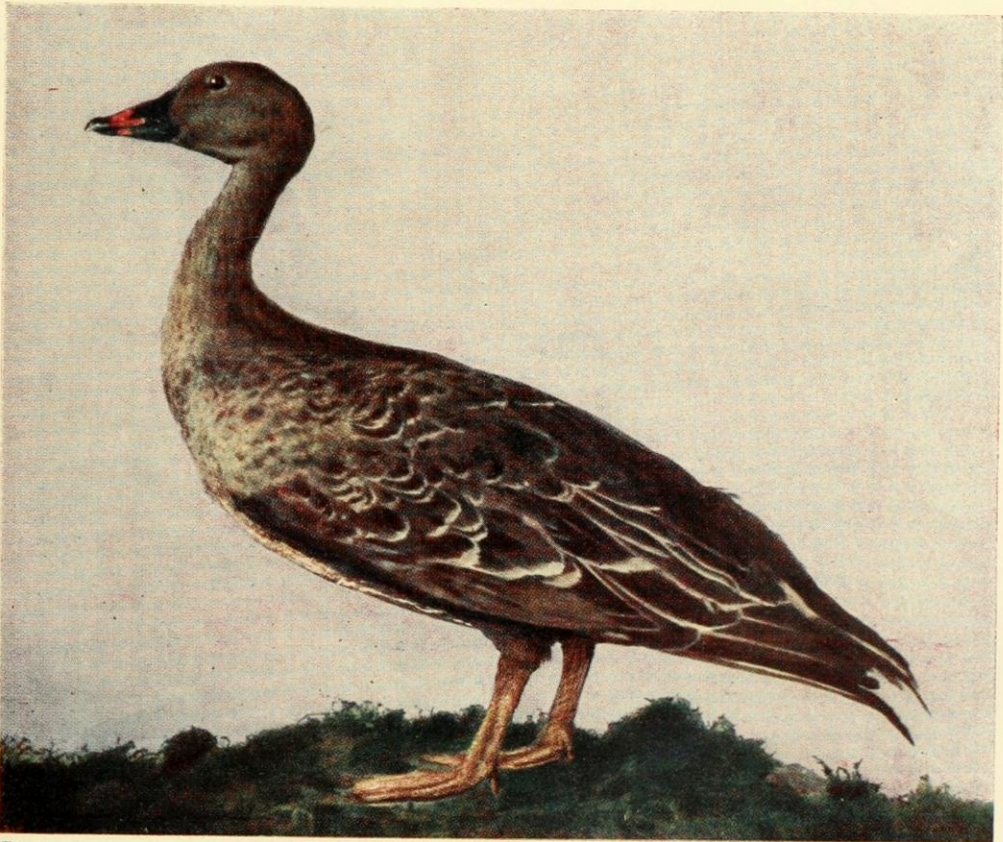

Photo.

Buturlinlud. *Anser carneirostris* BUT. Buturlingans.
Bácsszenttamás, 1928. X. 20. — HENR. SCHENK.

42. SZOMJAS, GUSZT. Madártani hírek a Hortobágyról az 1918 évről. *Aquila* XXVI. 1919, p. 232.
43. — jun. Hortobágyi levél. *Aquila* XXVII. 1920, p. 273.
44. — LÁSZLÓ. Madártani hírek a Hortobágyról. *Aquila* XXVIII. 1921, p. 213.
45. — A vadludak viszonylagos gyakorisága a Hortobágyon. *Aquila* 1925—26, XXXII, XXXIII, p. 158—160.
46. — Madártani adatok a Hortobágyról. *Aquila* XXXIV, XXXV. 1927—28, p. 208—213.
47. — Levélbeli közlések. 1930 jan. 27. és márc. 22.
48. TARJÁN TIB. Hortobágyi levél. *Aquila* XXIX. 1922, p. 189.
49. — Északi vadlúdfajok a hortobágyi pusztán. *Aquila* 1925—26, XXXII, XXXIII p. 154—156.
50. WARGA K. Madárvonulási adatok Magyarországból. *Aquila* XXXII, XXXIII, 1925—26, p. 75.
51. — detto *Aquila* XXXIV, XXXV. 1927—28, p. 267.
52. WITHERBY H. F. A practical Handbook of British Birds, Vol. 1921, p. 243.

Die Suschkingans (*Anser neglectus* Sushk.) in Ungarn.

Von JAKOB SCHENK.

Mit 3 Farbentafeln und einer Karte.

Unter obigem Titel veröffentlichte ich in der Festschrift für ERNST HARTERT (*Journal f. Ornith.* 1929 Bd 2 p. 282—291) einen Artikel über das einstige massenhafte Vorkommen der Suschkingans in Ungarn, verglichen mit dem spärlichen Vorkommen auf denjenigen Gebieten, auf welchen diese Gänseart vom einzigen bisher bekannten Brutgebiete auf der Nordinsel von Novaja-Semlja nach dem ungarischen Massen-Winterquartiere in der Hortobágy Puszta durchgezogen sind. Dem hier wiedergegebenen ungarischen Texte wurden auch jene wertvollen Beiträge und Ergänzungen von STRESEMANN (33, 34, 35), GROTE (10, 11) und VAN DEN BRINK (4) einverleibt, welche in meinem ursprünglichen Artikel teilweise unberücksichtigt blieben, teilweise aber erst nach dem Erscheinen desselben bekannt wurden. Sehr wertvoll sind besonders die Beiträge von GROTE aus der schwer zugänglichen russischen Literatur. Um eine Wiederholung zu vermeiden, muss ich mich hier damit begnügen auf die angegebenen Arbeiten hinzuweisen. Als weiteren unbekanntem Beitrag zum Vorkommen der Suschkingans in Russland gebe ich noch eine briefliche Mitteilung von P. Suschkin vom 15. Febr. 1928. Dieser Brief gelangte zufällig in mein Falkennamen-Dossier und blieb bislang unberücksichtigt. Der Brief lautet wie folgt: „Über *Anser neglectus* kennen wir in Russland noch recht wenig. Befunde im Gouvernement Ufa wo ich dieselbe entdeckt hatte und wo ihr Zug auch später bestätigt wurde, dann ein oder zwei Exemplare an der Grenze der Gouvernements Ufa und Samara, was nicht viel ändert und endlich

vor kurzer Zeit ein Befund von zwei Stück auf dem Durchzug im Gouvernement Charkow, Kreis Zmiew — das ist alles was wir wissen.“ Hier möge nur so viel erwähnt werden, dass die Suschkingans in Ungarn im Jahre 1899 entdeckt, dann immer häufiger beobachtet wurde, etwa im Jahre 1911 kulminierte, als viele Tausende in der Hortobágy Puszta überwinterten, dann rapid im Bestande zurückging, so dass derzeit die Suschkingans zu den seltenen Arten Ungarns gerechnet werden muss. Ausserdem möchte ich noch die merkwürdige Parallele hervorheben, dass auf dem einzigen Gebiete, auf welchem die Suschkingans ausser Ungarn mehrere Jahre hindurch und zwar von SARUDNY in der Gegend von Taschkend in grösserer Anzahl beobachtet wurde, dieselbe gerade zu derselben Zeit häufiger war, wie im Hortobágy und dass dieselbe dort anscheinend zur gleichen Zeit viel seltener wurde. Die Suschkingans, welche in den Jahren 1906—09 laut SARUDNY noch häufig war, wird von ihm schon im Jahre 1918 als selten bezeichnet.

Was die Ursache dieser katastrophalen Verringerung des Bestandes, oder des Ausbleibens ist, darüber können nur Vermutungen geäussert werden.

Im weiteren Verlaufe des ungarischen Textes wird als neues Element, welches im deutschen Texte nicht behandelt wurde, das Vorkommen der Buturlingans (*Anser carneistrotris* But.) in Ungarn besprochen. Leider steht mir BUTURLIN'S Original-Diagnose nicht zur Verfügung, weshalb ich mich nur auf das von HARTERT (12, p. 1286, 1287) darüber Gesagte stützen kann. Das Charakteristische an dieser wenig bekannten und kaum noch anerkannten Gans ist der rote Schnabelring und der orangegelbe Fuss. Masse sind leider keine angegeben. Diese Art wurde von BUTURLIN im Jahre 1901 auf Grund der von ihm auf Nowaja Semlja gesammelten Exemplaren beschrieben.

In der Späteren Literatur wird dieselbe nur von ARTOBOLSKY (2) ausdrücklich als solche erwähnt, indem er ein Exemplar des Pensa-er Museums, welches früher als Suschkingans bestimmt war, als *Anser carneistrotris* neubestimmte. Ausserdem behandelt VAN DEN BRINK (4) die Frage und erwähnt, dass am 17. Feber 1903 in Holland in der Provinz Seeland eine Gans mit rotem Schnabelring und gelben Füßen erlegt wurde. Vielleicht könnte auch noch eine Angabe von HEUGLIN (12 a, p. 121) auf diese Art bezogen werden. Er beschreibt eine im Jahre 1871 auf Nowaja Semlja gesammelte Gänseart nämlich folgendermassen: „Schnabel schwarz, vor dem glänzend schwarzen Nagel ein breites fleischroth — bis orangegelbes Querband; Füße lebhaft orange“. Die von ihm gegebenen Masse: Schnabel (Culmen) 6·6 und Lauf 7·7 cm zeigen wohl auf die Saatgans, aber die Exemplare mit fleischrothem Schnabel

dürften doch der Buturlingans angehören — falls dieselbe als selbstständige Art später anerkannt wird. GROTE (11) z. B. wirft die Frage auf, ob es überhaupt eine Gänserasse „carneirostris“ gäbe?

Im Museum des Kgl. Ung. Ornith. Institutes befinden sich zwei Exemplare, welche als Buturlingänse angesprochen werden können. Vom ersten sind leider nur der Kopf und die Füsse vorhanden; dasselbe wurde am 31. Okt. 1923 von KORNEL SZLÁVY in Homokszentlőrinc in der grossen ungarischen Tiefebene erlegt. Der Schnabelring (Taf. IV.) ist dunkelrot, die Füsse sind hellorange gelb. Lauf 6·4, Schnabel 5·2, Schnabelumfang an der Wurzel 7·7, vor dem Nagel 4. — cm. Das andere Exemplar (Taf. IV.) wurde von HEINRICH SCHENK am 20-ten Okt. in Bácsszenttamás gesammelt. Die Masse betragen: Flügel 42·5, Lauf 7·2, Schnabel 6·6, Schnabelumfang an der Wurzel 8·5, vor dem Nagel 4·1 cm.

Laut den Maassen wäre diese Gänseart kleiner, als die Suschkin- und Saatgans. Auf Grund des schlanken Schnabels und der Farbe des Schnabelringes könnten diese beiden Exemplare eigentlich als klein gebaute Suschkingänse bezeichnet werden — wenn nicht die orange gelben Füsse dieser Annahme widersprechen würden. Die Ähnlichkeit mit der Suschkingans wird noch durch die dunkelschokoladenfarbige Kopfbefiederung erhöht. Ansonsten sind im Gefieder keine besondere Unterschiede zu bemerken.

Die Farbe des Schnabelringes und der Füsse wurde an frischen Exemplaren konstatiert, so dass die Annahme einer eventuellen späteren Farbenveränderung nicht zulässig ist. Beide Exemplare stimmen in der Grösse, in der Farbe des Schnabelringes und der Füsse, sowie in der Plastik des Schnabels derart genau überein, dass dieselben unbedingt als zu einer Art gehörig bestimmt werden müssen. Da dieselben weder als Saatgänse noch als Suschkingänse bestimmt werden können und eine Gänseart mit rotem Schnabelringe und orange gelben Füßen von BUTURLIN als *Anser carneirostris* beschrieben wurde, kann ich dieselben nur zu dieser Art einreihen.

Die Avifauna Ungarns erhält dadurch eine neue Art. Sollte sich meine Annahme nicht bewahrheiten, so bleibt mir noch immer die Genugtung die Aufmerksamkeit auf die Buturlingans aufgerufen zu haben, was besonders in Ungarn sehr wichtig ist, da wir einen grossen Reichtum an Wildgänsen haben, welche fleissig und auch durch ornithologisch gebildete Jäger gejagt werden.